

Paraules clau

bricolatge, marginació, reproducció social, multiculturalisme, postmodernitat

L'esport i el seu paper en els mecanismes de reproducció social de la població immigrada estrangera

■ **GASPAR MAZA GUTIÉRREZ**

Doctor en Antropologia social i Cultural.
Educador Social. Ajuntament de Barcelona

Abstract

Sports activities play an important role in the social reproduction process of the marginalized immigrant people. Sports can break this process and generate 'bricolage' in social relations. This kind of relations is present specially in some places where coexistence of people of different origins is a daily fact and specially among the young people. Finally, sports are useful to show failures and contradictions in some institutional approaches on social integration which do not take into account the limits of daily reality.

Key words

"bricolage", marginalisation, social reproduction, multiculturalism, postmodernity

Resum

Les activitats esportives tenen un paper important en la constatació i l'observació dels mecanismes de reproducció social de la població immigrant en situació de marginació. L'esport pot trencar aquests mecanismes i generar bricolatge en les relacions socials. Aquesta mena de relacions es dona especialment en llocs determinats, on la convivència entre persones d'origens diferents és un fet quotidià, i especialment entre els joves. Finalment, l'esport també és útil per esbrinar defectes i contradiccions en els plantejaments institucionals de la integració social, que no tenen en compte els límits de la realitat quotidiana.

Introducció

El problema de la producció i reproducció de la immigració pot ser observat i tractat des d'experiències de pràctica de l'esport.

El barri del Raval de Barcelona,¹ un dels barris més tradicionals de la marginació urbana, és un terreny d'anàlisi privilegiada per fer-ho. Aquest teixit s'ha transformat en els últims 10 anys en un espai "multicultural" per als més optimistes, o en un *gueto* ètnic per als més pessimistes. Per això, la seva observació i les accions desenvolupades des de l'esport són una experiència significativa per a l'anàlisi de la immigració i la marginació. Per fer aquesta anàlisi, em situaré entre els fenòmens de reproducció social i de bricolatge social. Un procés de reproducció social (Bourdieu & Passeron, 1977) és aquell pel qual els individus nascuts en una classe o grup social acaben pertanyent a la mateixa classe quan esdevenen adults. Paral·lelament, també són considerats així els processos pels quals els adults d'una generació transmeten la seva posició de classe als seus descendents, com una mena d'herència social. Aquests

¹ El Raval ha estat conegut popularment com el "barri Xino" de Barcelona.

processos passen per les accions portades a terme des d'àmbits com la família, les amistats personals, l'influx d'un ambient determinat, o àmbits més externs com ara l'escola, els mitjans de comunicació o les institucions públiques que tenen la missió de canviar-los.

Aquest concepte és útil per analitzar el mecanisme pel qual, en el trobament entre immigrants i autòctons marginats, aquests grups socials es troben abocats a repetir les seves situacions de marginació. En aquest sentit, cal destacar que la convivència quotidiana amb la immigració d'origen estranger solament es practica en determinats sectors i barris molt concrets de classe baixa. Tot plegat, malgrat l'allau de notícies que reben sobre el tema i la preocupació que aquestes denoten.²

Curiosament, en la major part de la informació sobre la immigració que es transmet en els mitjans de comunicació de Barcelona es continua ignorant que els fills d'estrangers nascuts en aquesta ciutat, ja són ciutadans amb igualtat de drets, immersos en una cultura "barcelonina" –per exemple–, i que no tots acaben d'arribar al nostre país. Malgrat tot, cal insistir i no oblidar que els fills d'immigrants estrangers ja no són estrangers, encara que continuïn sent considerats així en un sentit propi. D'aquesta forma s'està evitant de reconèixer aquests nous ciutadans com a persones que es troben participant en processos culturals que són dinàmics.

Per fer front a aquests mecanismes, existeixen algunes possibilitats d'introduir petits canvis a manera de fissures, que encara que no trenquen el resultat final sí que poden ajudar a millorar la situació, o si més no poden ajudar a fer que aquesta no empitjori (Maza, 2000). Dintre d'aquesta perspectiva, l'esport és un element signifi-

catiu que pot contribuir a evitar l'esquema de reproducció social de la marginació o de la immigració estrangera situada en el seu mateix nivell.

D'una altra banda, en aquests espais de trobada entre grups distints sorgeix el mecanisme del bricolatge en les relacions socials. L'antropòleg Claude Lévi-Straus (1982)³ va descriure el bricolatge social com una situació en què es produeixen solucions individuals i personalitzades a uns certs problemes d'intercanvi. Aquesta situació no és fixa car hi intervé l'atzar o la incertesa. Es parteix del sentit comú més que no pas de postulats fermes, té una operativitat real, no és quelcom d'obligatori, i permet de construir i reconstruir la realitat i els problemes de formes molt diferents. És important observar aquest conjunt de circumstàncies que poden presentar-se, per exemple, dintre d'un grup d'esport i intentar d'analitzar-les.

En aquest sentit, la segona generació⁴ d'immigrants, amb un contacte quotidià amb els fills dels autòctons, es troba davant de noves possibilitats de relació, com per exemple, el mestissatge, la hibridació, el bricolatge o l'assimilació.

En aquest article discutiré alguns d'aquests processos, que he observat a través de les activitats d'esport, amb un èmfasi especial en el bricolatge, com una aportació que considero central per traslladar aspectes de l'esport vers el camp de la integració social, sense oblidar-nos, però, d'altres aspectes que indiquen també reproducció social. En un segon apartat, continuaré amb alguns exemples d'intervenció social mitjançant l'esport, dintre del mateix barri, per mostrar alguns dels avantatges de la pràctica de l'esport com a instrument, com a "bricoleur" dels valors juvenils, igual com els seus avantatges per a la

Gaspar Maza (a la dreta) durant la seva presentació, moderada per Ricardo Sánchez Martín, professor de la Universitat Ramon Llull.

construcció de la comunitat dels joves amb els seus propis valors. En el tercer apartat, passaré a introduir d'altres àmbits d'integració social desenvolupats des de l'esport en la seva lluita contra la marginació en general. Al llarg del text, incloc diferents punts de crítica cap a l'esport presentat com una activitat sense límits, i en general cap a les versions del multiculturalisme etnocèntric que s'oblida de les situacions de marginació en què es troben tant els immigrants com els autòctons de classe baixa que viuen al Raval de Barcelona.

Del "Barri Xino" al Raval. La incorporació de població immigrant estrangera

El Raval ha estat conegut popularment com el "Barri Xino" i s'ha erigit com un dels llocs centrals de la tradicional geografia de la marginació urbana. Aquest barri es troba al centre de la ciutat, entre les Rondes de Sant Antoni, Sant Pau, l'avinguda del Paral·lel, la Rambla i el carrer Pelai. El nom actual de Raval ha estat l'última denominació de la zona, coincidint amb la transició democràtica i després d'anteriors noms com "Arrabal", "Districte V", "Barri xino".⁵

² Vegem només alguns exemples dels titulars de la premsa al llarg del 2001: C. Riego, "La immigració passa a ser considerada pels espanyols el tercer problema del país". *La Vanguardia*, 29 març 2001. S. Quadrado, "Creix a Catalunya el recel a l'immigrant. La meitat dels catalans, el 48,6%, creu excessiu el nombre d'estrangers". *La Vanguardia*, 2 agost 2001. B. Cia, "La immigració és el problema més greu per al 20% dels barcelonins". *El País*, 26 setembre 2001.

³ C. Lévi-Strauss, *El pensament salvatge*, Mèxic: FCE, 1982.

⁴ "Generació": ha estat emprat en ciències socials per al·ludir al conjunt dels homes que neixen al mateix temps. S'aplica per analogia als qui entren a formar part d'un medi sociocultural substituïnt en les tasques i papers els qui els exercien abans, S. Giner, *Diccionari de sociologia*, 1988. La política cultural sobre la immigració estrangera a França considera que l'escola i les segones/terceres generacions de fills/es d'immigrants estrangers, són l'element més apte per homogeneïtzar els comportaments i els valors de la població sense grans traumes.

⁵ Una curiositat és que al barri mai no hi ha hagut xinesos com a grup d'immigrants representatiu i una altra és que el sobrenom es crea els anys 20, en comparació amb altres *chinatowns* de ciutats americanes.

Taula 1.

Residents estrangers Barcelona-Ciutat Vella-Raval (1986-2000).

	1986	1991	1997	2000
Barcelona	19.557	23.329	29.165	53.428
Ciutat Vella	2.063	3.433	6.362	12.035
Raval	966	1.777	3.316	6.452

Font: Observatori permanent de la immigració a Barcelona. Ajuntament de Barcelona. 2000.

En aquest barri s'ha superposat, en els últims 15/20 anys, la presència de la immigració estrangera, que a la fi, ha acabat transformant, en alguns sentits, una identitat fixada al llarg de gairebé un segle.

La immigració estrangera ha crescut en una proporció molt superior respecte a la resta de la ciutat, inclosos també els barris més pròxims al Raval, enclavats en el districte de Ciutat Vella, tal com es pot apreciar a través de les dades estadístiques sobre immigració de Barcelona i la seva evolució. (Taula 1)

Encara que el nombre d'immigrants, en general, no és elevat per al conjunt de la ciutat, la seva concentració al Raval, en una zona relativament reduïda, li confereix una visibilitat important i significativa. Una mostra d'això és que entre l'any 1986 i el 2000, la immigració va créixer en un 27,3% a Barcelona mentre que al Raval va créixer en un 66,8%.

L'evolució geogràfica i social interna ha seguit una pauta que podríem resumir de la manera següent: zona d'hortos i convents a l'extraradi fins al segle XVIII; fàbriques i cases al costat de fàbriques amb població obrera al XIX i inici del XX; negocis il·legals, diversió, recepció d'immigrants nacionals, fins a la primera meitat del XX; declivi comercial, marginació autòctona tancada i, finalment, recepció d'immigració estrangera els últims 20-25 anys.

L'any 1986, en l'inici del meu primer treball a la zona,⁶ una investigació sobre la

immigració estrangera al Raval no tenia cap sentit, ja que la seva presència era mínima. No hi havia tampoc cap interès periodístic o acadèmic per aquella, ni entitats de representació o debats sobre la seva situació. Els immigrants de la zona eren persones arribades d'altres llocs de Catalunya o d'Espanya. El centre dels problemes del barri era l'impacte de les drogues i l'augment de la inseguretat generat pel seu tràfic. La marginació s'enfocava, doncs, en problemes de salut pública, provocats principalment per grups autòctons.

Dos anys més tard, el 1988, la meua activitat va passar a centrar-se en l'organització d'activitats esportives de caràcter preventiu per als joves, mitjançant grups de futbol. El 1988 eren 12 joves els que formaven el grup i, d'aquests, només dos eren d'origen immigrant. L'any 2000, el grup era de 70 membres i, d'aquests, 40 ja eren fills d'immigrants. De 1988 a 1995 els fills d'immigrants eren principalment d'origen àrab, mentre que el 2000, els seus orígens eren molts més variats, i incloïen fills d'immigrants procedents del Pakistan, l'Índia, Equador, la República Dominicana o països de l'est d'Europa.

En altres àmbits, per exemple a les escoles públiques, a mitjan dels noranta es va sobrepassar la quota del 15%⁷ i a les llistes de matriculacions escolars de l'any 2000 es va sobrepassar el 50% en alguns casos.⁸ Les procedències dels alumnes

estrangers es van fer igual de diverses que als grups de futbol. La identitat plural del Raval va continuar així en expansió encara que dins dels seus mateixos límits.

Del Raval al "Rawal". El domini de l'espai públic per part de la població immigrant estrangera

Paral·lelament a la presència de fills d'immigrants estrangers en grups d'esport o a les escoles públiques, es va produir, a començament dels noranta, l'aparició al barri de negocis en mans de la immigració estrangera. Una carnisseria d'origen àrab i la instal·lació d'una mesquita en un dels carrers de la zona van ser els primers senyals d'una comunitat que s'estava ampliant.

Des de 1995 va augmentar-ne la presència pública. Els negocis d'immigració van passar a arribar a d'altres camps, com ara botigues de queviures, perruqueries, locutoris, botigues de lloguer de vídeos, entre d'altres. Els propietaris ja no eren només immigrants magribins sinó també pakistanesos o llatinoamericans. La seva presència va començar a ser cada vegada més estesa i en determinats llocs va superar la dels negocis en mans dels habitants locals, especialment a partir de l'any 2000.

El creixement d'aquests negocis, de caràcter força humil, indicava que no tots els immigrants eren pobres, malgrat les imatges de pobresa i d'inseguretat que se'ls adjudicava des de la resta de la ciutat. Alguns ciutadans, influïts per la sensibilitat més multicultural, van passar a considerar aquesta varietat comercial com una mostra de la diversitat de la ciutat. També els polítics i els reformadors van celebrar la situació com una mostra d'una nova identitat plural que, tanmateix, només es donava en un barri i alhora d'una forma molt concentrada.

⁶ M. McDonogh, & G. Maza, (1991): "Xicot del barri, fill de la ciutat."

⁷ El 15% és el percentatge màxim d'alumnes immigrants no comunitaris xifrat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya a partir del qual el centre comença a ser una escola gueto.

⁸ Aquesta dada correspon a la matriculació d'aquest curs 2001-2002 en una escola concreta de la zona. Des de l'Observatori Permanent de la immigració estrangera a Barcelona (2000) s'indiquen dades referides a tot el Districte de Ciutat Vella, on hi ha inclòs el Raval, amb percentatges com ara: el 47% dels nens de les guarderies de Ciutat Vella són fills d'immigrants. Ajuntament de Barcelona. *El País*: "42% dels alumnes de centres públics de Ciutat Vella són fills d'immigrants". (*El País*, 24 octubre 2001.)

Aquesta situació, tanmateix, no era igual d'exòtica per a tothom i suposava també reproducció social i marginació per a uns pocs. Aquests comerços realitzaven uns horaris molt extensos, de vegades a costa d'explotar els seus mateixos compatriotes, disposats a acceptar-ho. D'altres vegades fregaven la il·legalitat:

"Ciutat Vella inicia el tancament de locutoris irregulars. Una 'dreuera' administrativa permet al districte frenar la proliferació de locals. Ofensiva per preservar la diversitat comercial. Ciutat Vella, on van obrir els primers locutoris de la ciutat i on la seva proliferació ha conferit a alguns carrers aires de monocultura comercial, ha precintat 16 d'aquests establiments i ha denegat el permís d'obertura a uns altres quatre. La iniciativa municipal marca un punt d'inflexió, ja que fins ara aquesta mena de locals ha proliferat gairebé sense control. Dels 89 locutoris empadronats a Ciutat Vella, 49 operen de forma irregular". (El Periódico, 23 juliol 2001.)

D'altres negocis també es van convertir en habitatges sense llicència. L'amuntegament als pisos va acabar molestant els qui hi vivien anteriorment, a causa de la contínua circulació de persones per les escales.

Per a alguns veïns, el canvi al comerç va suposar la pèrdua de la botiga de queviures tradicional o la pèrdua d'alguns valors arrelats, com ara el de "fiar". Les persones grans que havien viscut sempre al mateix barri no s'acostumaven a comprar en aquests establiments o fins i tot els refusen, i l'oferta comercial en el seu entorn disminueix. D'aquesta manera, la situació va començar a ser, a poc a poc, més de gueto que de multiculturalitat, especialment per als qui no tenien d'altres opcions. La proliferació de negocis, encara que limitat, va acabar generant tensió entre els diferents grups.

És a dir, la marginació va generar dualitat interna entre els autòctons i els immigrants. Tots dos grups copiaven mecanismes de marginació semblants però de for-

ma separada, en no existir una integració entre les diferents poblacions posades l'una al costat de l'altra.

Entre la dualitat social i el discurs multicultural

El canvi social produït per la incorporació de la immigració estrangera a l'espai del Raval s'ha vist reforçat per un procés de dualitat social fomentat per la pròpia ciutat.

D'una banda, els efectes de la reforma urbanística activa des del 1990. Aquesta ha donat l'oportunitat que s'instal·lin a la zona nous veïns d'altres classes i serveis en forma de museus, universitats, galeries d'art o bars moderns, que coexisteixen amb habitatges degradats d'immigrants i autòctons, junt amb negocis del sector terciari en declivi.

La reforma urbanística efectuada en els últims 10 anys ha transformat més el lloc que no pas tot un segle anterior de projectes sense materialitzar-se. Entre 1990-2000, a l'interior del barri es produeix una veritable reconquesta d'espais mitjançant una operació de cirurgia articulada al voltant de raons urbanístiques com ara esponjar, dignificar, esventrar o monumentalitzar el centre. Com a contrapunt, es van formar també indrets-buidats, (Marginyà & Maza, 2001), una pèrdua important del parc d'habitatges,⁹ especulació immobiliària al voltant dels llocs reformats, desaparició del mercat de lloguer, pensions tancades, i especialment una concentració i multiplicació de població marginada en determinades illes que la reforma no va afectar. Alguns edificis i carrers han passat a convertir-se en "esqueues" del barri més celebrat i reformat de la ciutat. El dèficit d'habitatge produït per la conquesta de l'espai públic, 1.700 habitatges menys, fa que molts hagin de viure cada vegada més arraconats. L'any 2000, 2.306 immigrants van acabar vivint en pisos sobreocupats on convivia més de vuit persones.¹⁰ L'any 2001, en un tram

de carrer de tan sols 150 m es va arribar a fer el cens d'una concentració de població de 444 persones, de les quals, a més a més, 114 eren d'origen immigrant.¹¹

A més a més, a molts dels habitatges ocupats per immigrants van desaparèixer els mobles, per disposar únicament de llits i penjadors per a la roba i d'aquesta manera guanyar espai per donar cabuda a més persones, que van passar a dormir en matassos per terra. L'amuntegament de persones i les condicions de l'habitatge, van adquirir així, en determinats edificis, unes condicions similars a les identificades per Ildefons Cerdà a la Barcelona de 1859.

Davant la diversitat cultural, des del 1990, a les escoles es van prendre les primeres solucions multiculturals. Va començar el debat entre professors, es van perfilar les primeres solucions a temes quotidians als menjadors, amb la llengua, la geografia, la religió. Les lliçons sobre geografia, davant la presència de fills d'immigrants d'altres països, es van ampliar i es van intensificar, i es van posar també menús alternatius als menjadors. En front d'aquests aspectes pràctics també es van desenvolupar d'altres tendències més qüestionables. Les festes multiculturals van esdevenir habituals als programes escolars i extraescolars. La multiculturalitat es va posar en pràctica amb la incorporació al currículum escolar de danses, músiques, esports i menjars que estaven relacionats tant amb Catalunya com amb països estrangers o la repetició de la classe de geografia davant la incorporació d'un nou alumne procedent d'un nou país. Es tractava així d'ajudar al coneixement de la cultura, però al mateix temps es començava a reproduir una imatge dels immigrants sota categories estàtiques i de conjunt com, per exemple, els xinesos mengen arròs, els àrabs beuen te o a Pakistan es juga a criquet.

Com a conseqüència del multiculturalisme, els joves que han completat la seva escolaritat al barri, al llarg d'aquests úl-

⁹ Algunes dades: 4.200 habitatges enderrocats, 2.500 habitatges nous. 204 Pensions tancades, 89.000 m² de sòl alliberat. Font: Districte de Ciutat Vella (2000), Martí Abella (1999), *Ciutat Vella, el cor antic*.

¹⁰ Gabinet Tècnic de Programació: Informe sobre la sobreocupació dels habitatges a Ciutat Vella. Febrer 2000.

¹¹ Font: Padró Municipal.

Fotografia de l'Associació Esportiva Ciutat Vella-Barcelona

La comunitat immigrant al Raval de Barcelona s'està ampliant.

tims cursos, han acabat participant en una gran quantitat d'esdeveniments relacionades amb la diversitat i la cultura. A les festes escolars, s'ha acabat sumant-hi d'altres que, sota el mateix influx, es van realitzar als centres infantils i juvenils on anaven després de l'escola o les organitzades als espais públics del barri per diferents entitats. D'aquesta forma, el discurs multicultural va acabar assignant un rol a la immigració en el qual es fomentaven els mecanismes de marginació i de reproducció social.

La integració i els mecanismes de reproducció social i bricolatge observats des d'un grup de futbol

La pràctica de l'esport és un espai privilegiat per a l'observació i l'acció sobre els mecanismes de reproducció social i de bricolatge. A continuació presentaré algunes dades observades en la vida social d'un grup de futbol que es va iniciar en 1989, a iniciativa dels educadors dels serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona, i que continua funcionant ara com ara.

La situació de partida en 1989, al Raval, es podia resumir en espais esportius insuficients i activitats esportives organitzades. També es donava una situació paral·lela de distància en les relacions entre els serveis socials i els joves, com ara falta

d'interès, no participació en les propostes grupals i desconfiança.

L'opció per poder vèncer aquestes resistències va ser engegar una acció en el seu propi medi, que fos del seu interès i on es pogués comptar amb la seva voluntat i cooperació. L'esport, el futbol en concret, va ser l'acció escollida. Aquesta activitat era, en els escassos espais del barri, una activitat quotidiana encara que desorganitzada i completament informal.

La plaça de Les Tàpies¹² va ser el lloc triat per iniciar aquesta experiència. Allí es trobava una confluència de joves, prostitució, tràfic de drogues i aparcament de cotxes. Comptava, en un dels seus laterals, amb una pista esportiva en mal estat, una altra de les zones era utilitzada com a habitatge esporàdic de persones sense sostre i, a més a més, servia d'àrea de jocs infantils, pràcticament desmantellada.

L'experiència es va iniciar amb l'acostament als joves que passaven les tardes en aquest espai. Després de diversos intents fracassats, es va presentar la proposta d'ajudar-los a organitzar partits de futbol, proposta que finalment van acceptar. Després de diversos partits informals van demanar més ajuda per organitzar un grup de futbol estable. El següent pas va consistir a posar-se d'acord amb ells per a l'organització d'entrenaments de futbol dues vegades a la setmana, l'establiment d'unes regles fonamentals i el mètode per a la incorporació de nous membres. La incorporació d'altres joves, després de posar-se en contacte amb el primer grup, es va organitzar espontàniament mitjançant presentacions que ens anaven fent ells mateixos dels seus propis amics/gues. Un amic/ga incorporava un altre al grup i així successivament.

Amb la consolidació del grup de futbol es van poder observar alguns dels valors i antivalors que presentaven els joves. Aquests tenien poc a veure amb els clíxers culturals de les diferents comunitats. A través de l'esport, els joves es manifestaven molt positius, molt adap-

tables als pocs mitjans amb què es comptava, entusiastes per l'equip i per la pràctica de l'esport. Junt a això hi havia valors menys positius. Al grup hi havia dificultats per entrar en processos d'aprenentatge que no fossin immediats i que requerien un aprenentatge gradual a través dels entrenaments. L'agressivitat es tornava sovint desproporcionada, motivada per assumptes poc importants, encara que després tornaven a ser amics sense grans rancors. L'entrada d'un nou membre del grup era, al començament, violenta i desafiadora, buscant els límits dels més febles o dels més responsables.

De tota manera, la consolidació del grup de futbol va acabar erigint-se en un punt de trobada. Per als joves era un lloc on fer esport i reunir-se, on se sentien reconeguts entre ells i també pels altres, tant pel seu joc, com per la seva forma de ser en particular. La repetició dels entrenaments setmanals, ajudava a ampliar el coneixement entre tots els participants i a intercanviar impressions personals, feien nous amics i trencaven amb les imatges més tòpiques i discriminatòries basades en prejudicis culturals. L'activitat esportiva es va convertir, d'aquesta forma, en un espai activador de relacions que podien trencar uns certs mecanismes de reproducció social.

Anàlisi dels mecanismes de bricolatge a l'esport

Vegem alguns exemples on es pot apreciar que l'esport ajuda al desenvolupament del bricolatge.

Dins del grup s'observava una fàcil relativització i negociació de tòpics culturals. D'aquesta forma, s'anaven arreglant i trobant solucions a les seves pròpies visions davant de determinats conflictes. Així, un jove, d'origen immigrant, es queixava que no podia entrenar, perquè estava fent el Ramadà. La solució que li van donar els seus companys va ser que tenia més mèrit fer el Ramadà i entrenar alhora, que no pas quedar-se mirant com entrenaven els altres.

¹² En l'actualitat el lloc s'anomena Parc de Sant Pau del Camp.

També s'observaven innumbrables mostres de bricolatge lingüístic dintre dels grups. Entre ells parlen castellà i àrab. Entre els àrabs parlaven àrab, però també frivoltzaven amb aquest, i els que parlaven en castellà insultaven en àrab. D'altres bricolatges es produïen per transferències a nivell de subcultura, com l'ús per part de fills d'immigrants d'expressions molt locals, com "nen", "achanta", "julai" o el costum d'acabar les frases amb expressions com "txiss...".

D'altres joves semblaven trobar-se en un procés d'una construcció molt flexible de la identitat. Per exemple, el cas de C., de 9 anys, de color, fill de pares dominicans. Els amics que va acabar formant al grup eren, en la seva majoria, fills d'immigrants que procedien del nord d'Àfrica. Ell defensava i presentava la seva identitat davant d'una altra persona dient que ell era "moro". Encara que els seus interlocutors se'n reien davant la falta d'evidència, ell insistia que era moro. Sabia que moltes persones anomenaven moros els seus amics i reconeixia l'ús despectiu del terme. Però en el seu entorn l'insultaven dient-li negre, una categoria més despectiva, de la qual tractava de fugir fent-se passar per moro.

També s'observaven d'altres aspectes en procés de bricolatge a través d'aculturacions variades, com les diferents manipulacions en el nom, tant dels d'origen magribí, com de llatinoamericans o de la Xina: Joao per Joan, Àlex en lloc d'Ali, Abel en lloc d'Abdel, Rocío en lloc de Xiujuan o Pinki en lloc de Prabhreet.

Hi havia també bricolatge en les diferents formes de construcció de les seves imatges, com a resultat de la incorporació de diferents modes juvenils. Així, alguns es tenyien el cabell de color, es feien extensions de cabell, usaven roba esportiva, calçat de moda, tatuatges, o es feien també "piercings".

Tot plegat ens fa palès que els valors estan essencialment més en les persones que no pas en l'activitat esportiva, encara que per veure'ls i adonar-nos-en necessitem posar-los en pràctica i l'esport és un escenari privilegiat per fer-ho.

Anàlisi dels mecanismes e reproducció social en l'esport

Malgrat aquesta socialització multicultural a nivell molt quotidià, cal no oblidar que es produeix entre gent de classe baixa, fonamentalment, i solament en una part molt concreta de la ciutat. Per això els joves també estaven influïts per valors discriminatoris. Manifestaven racisme cap als que no coneixien. Els joves autòctons els insultaven dient-los moros i negres, amb caràcter despectiu. Presentaven també una influència d'altres valors més generals, evidenciat perquè tots manifestaven racisme en abstracte. Els d'origen àrab també el mostraven cap a altres àrabs nous que no coneixien.

Els seus propis valors no es desenvolupaven del tot. Ningú no es va fer jugador de futbol professional malgrat que alguns d'ells tenien qualitats esportives òptimes. Les habilitats esportives per si soles no eren una garantia d'èxit a l'hora d'iniciar la carrera esportiva. Per a aquesta es necessita treball, compromís, suports familiars, autodisciplina, que no sempre trobaven.

En alguns d'ells, els processos de producció i reproducció de la marginació es van confirmar quan van deixar de ser joves i es van convertir en adults. Quan la marginació familiar era molt forta aquesta es va acabar transmetent de pares a fills, malgrat tots els esforços. Alguns dels primers que van passar pels grups de futbol es van casar molt joves, per convertir-se ràpidament en pares i mares amb tan sols 17 o 18 anys. D'altres van trobar d'altres incentius més negatius, com ara la droga, i influències en altres llocs i d'altres ambients més forts que els grups d'esport.

La majoria van deixar aviat els estudis, van preferir posar-se a treballar sense acabar l'educació primària. Van assumir que no podrien millorar, que només servirien per fer els treballs més durs i pitjor pagats. Si els fills dels obrers acabaven sent obrers (Willis, 1997), en aquest cas alguns dels fills dels marginats i dels immigrants també acabaven sent marginats i immigrants en passar a la vida adulta.

El pes de la reproducció social observada en aquests exemples era molt més fort que els efectes positius que podia tenir un grup d'esport. L'esport no va ser "el salvador" d'aquests joves ni la solució als seus problemes, encara que va tenir alguns avantatges, en articular noves formes de relació a través del bricolatge...

Esport i postmodernitat. La relació entre el Raval i l'exterior mitjançant l'esport

L'apropiació de l'esport per part del discurs postmodern té com a objectiu principal sensibilitzar sobre problemes socials, però a la vegada és una via de protagonisme per a exesportistes d'elit i patrocinadors comercials.

La ràpida evolució d'aquest tipus d'intervencions, molt lligades, en general, a la publicitat i als mitjans d'informació, han donat prioritat a la imatge, al gest, a la notícia, o al simulacre, més que no pas als treballs concrets per obrir fissures o reconèixer els qui, anònimament, fabriquen els veritables processos de socialització. En aquestes tendències postmodernes, discutides per autors com Lyotard, 1998; Baudrillard, 1998; Harvey, 1990; Virilo 1997, l'important és l'aparença, l'èxit de la convocatòria, la cita puntual. Els protagonistes deixen de ser els joves i les seves interaccions d'esport i passen a ser-ho els patrocinadors de l'esdeveniment. Per exemple, l'escultor, el pintor, l'arquitecte, que fan un nou ús dels seus treballs amb objectius com la recerca d'identitat d'una plaça, la transformació de la imatge d'un barri marginal o la lluita social en general.

Aquestes intervencions estan relacionades tant amb la promoció de l'esport com amb la construcció dels espais esportius. Vegem-ne alguns exemples.

L'any 1990, els mitjans d'informació (premsa, TV) es van fixar en el desenvolupament dels grups de futbol al Raval, fent notar especialment la iniciativa d'un exjugador de futbol professional que col·laborava com a entrenador en aquells moments. També van destacar el valor

de l'acció, pel context on es portava a terme i per les difícils situacions socials en què es trobaven els joves que hi participaven:

"El futbol, a més a més de ser un esport, un joc, un espectacle, un negoci, pot convertir-se en una oportunitat per a lluitar per una vida millor, en un camí per fugir de la cara més amarga de l'existència quotidiana, per sentir-se millor, perquè l'ésser humà es realitzi com a tal". (I. Mentrui. Diari Sport, 18 abril 1989.)

Els grups van assolir un cert protagonisme i es van produir noves notícies.¹³ Van arribar també més recursos econòmics i també noves conseqüències. Es va produir una reacció de rebuig i desconfiança dels joves cap al que finalment explicava la premsa sobre les seves vides i les seves característiques, tant personals com socials. Unes noves declaracions de l'entrenador, accentuant el seu paper com a "salvador", van trencar finalment el respecte entre les parts. Com a conseqüència, es va produir una reproducció de la situació de distància i desconfiança amb què ens trobàvem a la plaça al començament de l'experiència.

Un exemple literari que aclareix aquestes posicions és la novel·la "Tot un home", de l'escriptor nord-americà Tom Wolfe (2000), que ironitza fins a la paròdia sobre algunes d'aquestes aptituds; ens presenta l'exemple d'un esportista famós de color, anomenat Fareek Fanon, que després de retirar-se del bàsquet professional es converteix en predicador catòlic. Després de la conversió, va recorrent barris i suburbis negres i explicant a les seves audiències que els del seu color també tenen oportunitats o que la vida és com un partit de bàsquet, on la cosa important és l'equip, més que no pas el lluitament individual o la necessitat de treballar conjuntament. Aquesta és una metàfora molt utilitzada en l'esport professional, un exemple molt comprensible, però incomplet, per a la vida social. És una altra mostra de les temptacions dels esportistes que

eren d'elit, que ara ja no ho són, però que alhora necessiten mantenir la popularitat per altres camins. És fàcil donar lliçons des d'una posició de comoditat personal i social a grups que estan en unes circumstàncies molt més fràgils.

El mateix succeeix amb l'apropiació de nous espais públics a través del discurs de l'esport. Aquí apareixen les contradiccions de la postmodernitat en relació amb el camp de l'esport i especialment les referides a l'acció esteticitzant de la marginació social. El 1990, el Comitè Olímpic Internacional, després de la celebració de la Copa del món d'atletisme al remodelat estadi olímpic de Montjuïc, va fer lliurament, al barri del Raval, d'un carril de la pista d'atletisme sobrant de l'esdeveniment. L'acte va ser presentat com una contribució simbòlica del Comitè Olímpic Internacional a la reforma social i urbana de la zona. Aquest tros de pista no es va utilitzar mai i ara com ara roman abandonat en un costat del poliesportiu. Aquest va ser un fet periodístic i d'imatge, important per al Comitè Olímpic Internacional, però que va servir de poc al canvi urbanístic de la zona o al foment de la pràctica de l'atletisme al barri i la integració de la població d'origen immigrant.

Un exemple semblant succeeix amb el poliesportiu del Raval. Aquest edifici va ser construït en l'espai adjacent a la Plaça de Les Tàpies i inaugurat el 1992, tot establint un punt de promoció de l'esport, però amb quotes. Aquesta acció va acabar ocupant la totalitat de l'espai informal que abans estava lliure per al joc. Es guanyà així una instal·lació per a uns grups de població, però també es va limitar la vida social en altres ordres, especialment la dels grups de joves més informals i marginats, als quals no els van buscar alternatives d'incorporació.

Hem vist que la conquesta de l'espai públic va ser un dels grans objectius de la reforma urbana per dignificar el barri i la vida dels seus habitants. Rere la dura lluita entaulada amb l'habitatge degradat, que es va traduir en la desaparició d'illes senceres, l'espai resultant es va acabar

lliurant finalment a l'ús de les terrasses, o a zones per passejar, uns gustos més d'acord amb els objectius dels reformadors i de la nova forma de vida que tractaven de tornar al barri. Finalment, es va acabar prohibint de jugar a la pilota a les petites places i racons nous i no es deixà cap espai lliure perquè els joves poguessin practicar l'esport sense haver d'utilitzar una instal·lació de pagament.

El mateix torna a succeir en la relació entre cultura i esport. Els tentacles del museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) van actuar sobre la vida social de la propera plaça dels Àngels, situada a la part nord del barri. Les seves accions han estat moltes i variades des de la inauguració, el 1995. Vegem-ne una que uneix l'esport, l'art, i la intervenció en l'espai públic. L'exposició "Facing public Space" va ser duta a terme, el 1998, per un equip d'arquitectes holandesos, que va descobrir quelcom d'obvi a l'entorn del museu, l'esport informal que hi practicaven els joves ran de l'edifici, i al qual es va donar un nou format:

"L'equip holandès MVRD proposa, amb 'sport', la transformació del paviment de la plaça en un conjunt de pistes esportives de bàdminton, bàsquet i futbol. Simplement amb el dibuix de les línies reglamentàries i la incorporació de xarxes, porteries i cistelles, la plaça pateix una transformació radical i es converteix en un espai de joc permanent. La nova ocupació de la plaça ha tingut conseqüències en la totalitat del districte del Raval, que ha vist transformat l'ús dels espais públics davant l'aparició d'aquestes pistes de joc. L'esport, una forma de joc, és l'expressió reglamentada –és a dir, feta ritual– dels comportaments i dels usos de l'espai públic." (MACBA, Fabrications, p. 35.)

La vida social i l'esport informal que feien els joves en aquest espai va esdevenir així el contingut viu de l'exposició. Després de finalitzar l'exposició, les cistelles i les porteries van ser retirades d'aquest lloc i desplaçades a una zona adjacent davant de la Casa de la Caritat; l'esport continuà en aquest indret fins a novembre de l'any 2001, quan finalment aquest espai espor-

¹³ F. Peirón, "Toninho, de futbolista a mestre del Raval", *La Vanguardia*, 18 juny 1988.

tiu va quedar desmantellat i la vida social i esportiva al seu voltant va tornar a ser eliminada.

També han estat innombrables les imatges d'esport preses a la zona i presentades en diaris, revistes i publicacions, amb joves de diferents orígens patinant, ballant o amb immigrants amb vestits tradicionals asseguts al costat del MACBA o del Centre de Cultura Contemporània (CCCC) i d'altres edificis de prestigi. Aquestes imatges són útils per al museu, perquè li permeten de mostrar alguna connexió amb l'entorn, amb la subcultura de la zona, o amb els últims immigrants que han arribat al barri, encara que després no participin gaire de la vida interna d'aquestes institucions. Alguns d'aquests grups de joves, l'any 2000, van acabar atacant les instal·lacions adjacents a la Casa de la Caritat i bloquejant els turistes dintre del recinte de les exposicions.

En aquestes manifestacions d'esport i en d'altres típiques de la postmodernitat i d'un multiculturalisme escènic, el protagonista és l'esportista professional, o l'organitzador (ciutat, federació, comitè olímpic, entitat esportiva) o els mitjans de comunicació i les seves estratègies. Ells són, finalment, els qui acaben marcant les noves condicions. L'acció és transcendent perquè parteix de la seva iniciativa. Decideixen el que s'ha de compartir i presenten les solucions que creuen més convenients des de posicions fàcils i còmodes. Serveixen, en definitiva, per presentar persones o institucions en camps que no són els seus i reforçar les pròpies imatges i discursos, a costa dels autòctons i dels immigrants del barri.

Com a conclusió

En el marc d'un procés de consolidació de la immigració estrangera al Raval (Barri Xino-Raval-Rawal) s'ha generat una dualitat de poblacions i el desenvolupament d'un discurs multicultural per a la integració que es correspon principalment amb interessos i gustos d'una classe determinada.

En altres ocasions, hi ha punts que són presentats com a solucions multiculturals

Fotografia de l'Associació Esportiva Ciutat Vella-Barcelona

Les ofertes esportives han de tenir en compte les característiques i les diferències culturals dels immigrants.

quan només són gestos molt simples, amb resultats sovint de mer atapeïment. Presentar la diversitat com el descobriment de botigues, negocis, o persones d'altres països, en un barri molt delimitat, no és assolir l'estatus de ciutat multicultural. La difusió d'altres folklores i d'altres cultures no suposa cap descobriment i explica, sobretot, l'etnocentrisme en què vivim.

L'actual desenvolupament d'aquestes visions, al costat d'altres més "postmodernes", ens impedeix de veure el camp del bricolatge quotidià, és a dir, el procés que s'engega al marge dels discursos formals. Aquest bricolatge es produeix actualment als barris més deprimits, als espais informals, als patis escolars, entre els veïns d'escala, on autòctons i immigrants fan el que poden, i tracten d'espavilar-se d'acord amb la pròpia cadena de solucions:

"El bricoleur és capaç d'executar un gran nombre de feines diversificades; però a diferència de l'enginyer, no en subordina cap a l'obtenció de primeres matèries ni d'instruments concebuts i obtinguts a la mida del seu projecte: el seu univers instrumental està tancat i la regla de joc és la d'espavilar-se 'amb allò que es té', és a dir, un conjunt, finit en cada instant, d'instruments i materials, heteròclits a més a més, perquè la composició del con-

junt no està en relació amb el projecte del moment, ni tampoc amb cap projecte particular, sinó que és el resultat contingent de totes les ocasions que se li han ofert de renovar o enriquir les seves existències, o de conservar-les amb els residus de construccions i desconstruccions anteriors." (C. Levi-Strauss, 1982, p. 36.)

El paper més interessant de les activitats esportives consisteix, doncs, a ajudar a facilitar l'intercanvi, aprofitant la seva acceptació per part de grups molt diferents. Així, a través de l'esport, es poden establir nous equilibris, que parteixen més de les persones que del diàleg, en abstracte, entre cultures. Ajuda també a començar, en certa manera, la reproducció social i a iniciar processos de desenvolupament, d'incorporació pas a pas de determinats individus i grups, amb problemes importants d'exclusió social, mitjançant mecanismes de bricolatge.

Finalment, hem de destacar que en l'àmbit de l'esport cal tractar d'evitar el perill de caure en els defectes de la postmodernitat, en utilitzar determinades formes d'esport proposant-les com a solucions de problemes socials, sense pensar en cap límit. No es pot treure de context l'anàlisi de la marginació o de la immigració de les seves causes i de les seves connexions, que són sempre complexes.

Bibliografia

- Abella, M.: "Ciutat Vella, el cor antic", a *Barcelona 1979/2004. Del desenvolupament a la ciutat de qualitat*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1999, pàg. 109-116.
- Ajuntament de Barcelona: *Observatori permanent de la immigració a Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2000.
- Gabinet Tècnic de Programació: "Informe sobre la sobreocupació dels habitatges a Ciutat Vella. Barcelona", Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2001
- Baudrillard, J.: *Cultura y simulacro*, Barcelona: Kairós, 1998.
- Bourdieu, P.: "Deporte y clase social" a J. Brohm i altres: *Materiales de sociología del deporte*, Madrid: La Piqueta, 1993 pàg. 57-82.
- Bourdieu, P. i Passeron, J.: *La reproducción*, Barcelona: Laia, 1977.
- Cabrera, Pere: "La transformació urbana de la Ciutat Vella", *Barcelona Societat*, 9 (1998), pàg.14-30.
- Cia Blanca: "La immigració es el problema más grave para el 20 % de los barceloneses", *El País*, 26 setembre 2001.
- Geertz, C. i Clifford, J.: *El surgimiento de la antropología posmoderna*, Barcelona: Gedisa, 1996.
- Giner, S.: *Diccionario de sociología*, Madrid: Alianza. 1988.
- Habermas, J. i Baudrillard, J.: *La posmodernidad*, Barcelona: Kairós, 1998.
- Harvey, D.: *La condición de la posmodernidad*, Buenos Aires: Amorrortu, 1990.
- Lévi-Strauss, C.: *El pensamiento salvaje*, Mèxic: FCE, 1982.
- Lyotard, J.: *La condición posmoderna*, Madrid: Cátedra, 1998.
- Magrinyà F. i Maza G.: "Inmigración y huecos en el centro histórico de Barcelona", a *III Coloquio Internacional de Geo-crítica*, maig 2001 (<http://www.ub.es/geocrit/c-3magri.htm>).
- Maza, G.: *Producción, reproducción y cambios en la marginación urbana. La juventud del barrio del Raval de Barcelona 1986-1998*, tesis doctoral, Universitat Rovira i Virgili. Tarragona, 2000 (Biblioteca Universitat Rovira i Virgili de Tarragona).
- : "Valores del deporte desde el ámbito de la educación social", *Támden*, 62 (2000), pàg. 63-72.
- Mcdonogh, G.: "Terra de pas: reflections on new immigration in Catalunya", a M. Azevedo, *Contemporary Catalonia in Spain and Europe*, Berkley: Universitat de California, 1991, pàg. 70-97.
- : "Discourses of the city: policy and response in post-transitional Barcelona", a M. Setha Low: *Theorizing the city. The new urban anthropology reader*, New Jersey: Rutgers University Press, 1999, pàg. 342-376.
- Mcdonogh G. i Maza, G.: "Chaval del barrio hijo de la ciudad. Socialización, marginalización y poder en el Raval de Barcelona", assaig presentat al *Congreso de la Sociedad de Antropología del Sur*, Sociedad Americana de Etnología, 1991.
- Mentruit, I.: "Toninho: y que el fútbol les haga reír", *Mundo Deportivo*, 18 abril 1989.
- Museu d'Art Contemporani de Barcelona: *Fabrications, fabricaciones*, Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 1998.
- Peirón, F.: "Toninho, de futbolista a maestro en el Raval", *La Vanguardia*, 18 juny 1988.
- Periódico, El*: "Ciutat Vella inicia el cierre de locutorios irregulares", *El Periódico*, 23 juli 2001.
- Quadrado, S.: "Crece en Catalunya el recelo al inmigrante. La mitad de los catalanes, el 48,6 % cree excesivo el número de extranjeros", *La Vanguardia*, 2 agost 2001.
- Riego, C.: "La inmigración pasa a ser considerada por los españoles el tercer problema del país", *La Vanguardia*, 29 març 2001.
- Virilo, P.: *Un paisaje de acontecimientos*, Mèxic: Paidós, 1997.
- Willis, P.: *Aprendiendo a trabajar*, Madrid: Akal, 1997.
- Wolfe, T.: *Todo un hombre*, Barcelona: Ediciones B, 2000.